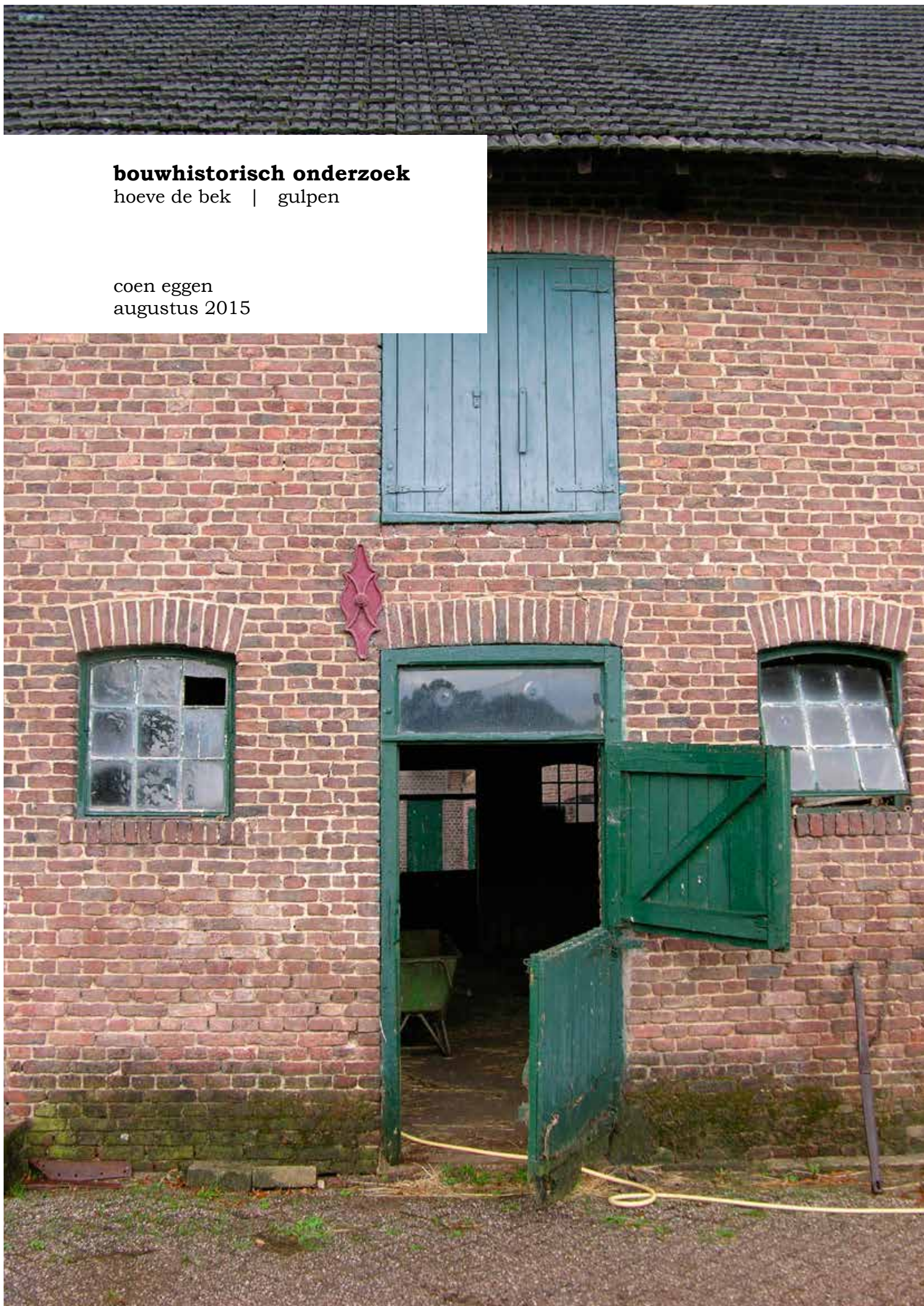

bouwhistorisch onderzoek

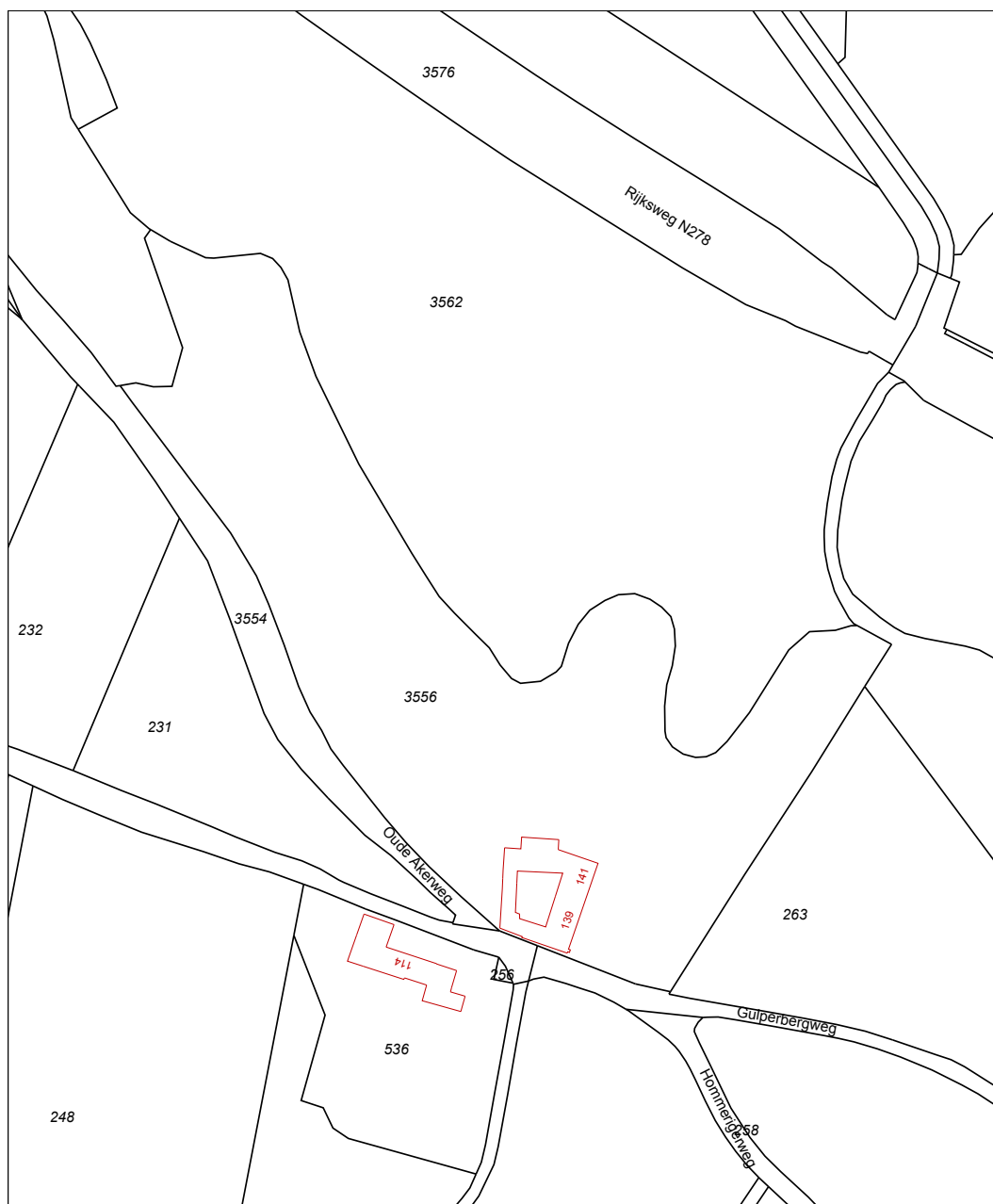
hoeve de bek | gulpen

coen eggen
augustus 2015

objectgegevens

adres: Oude Akerweg 139, 6271 NC Gulpen
status: rijksmonument, no. 18834
redengevende: HOEVE 'De Bek', voor 1825 tevens posthuis.
omschrijving: Bakstenen hoeve met binnenplaats. Resten van Kunradersteen. Linls en rechts van de poort ankers 163(0) en 1663. Inwendig schouw 1666
kadastrale aanduiding: Gemeente Gulpen-Wittem,
kadastrale situatie: sectie C, no. 3556

inleiding

Gulpen ligt in het dal waar de Gulp uitstroomt in de Geul, aan de voet van het plateau van Margraten. Daarmee neemt het een belangrijke plaats in in geografische zin, die zich in de loop der eeuwen heeft vertaald in een centrumfunctie, tot en met een eigen kantongerecht. Met name de verbinding naar Aken was van groot belang voor de ontsluiting, meer nog dan die in de andere richting, naar Maastricht. De Oude Akerweg die door Partij en Wahlwiller via Lemiers naar Aken liep was sinds de middeleeuwen een belangrijke weg. Hoeve 'De Bek' had door zijn ligging net buiten het dorp een spilfunctie in de verkeersstroom van en naar Aken. Door de vrije ligging kon zich daar een poststation ontwikkelen, waar postkoetsen, die behalve post ook en vooral personen vervoerden, konden overnachten en van paard wisselen. Hoe ver in de tijd die functie teruggaat is vooralsnog onduidelijk. De grote vleugel uit 1663, rechts van de poort, kan daar mee te maken hebben. Overigens is op de oerkadasterkaart sprake van het gehucht De Bek, met aan de overkant van de weg een belangrijke hoeveelheid gebouwen. Of die een directe relatie met de hoeve hadden is niet bekend.

De functie van posthuis verviel, en werd verplaatst naar een nieuw posthuis, op een boogscheut afstand, aan de sinds 1825 aangelegde nieuwe weg naar Aken, door het dal.

De omvang van de hoeve garandeerde echter een voortbestaan als boerenbedrijf.

Tot nu toe, met een verandering van functie op komst.

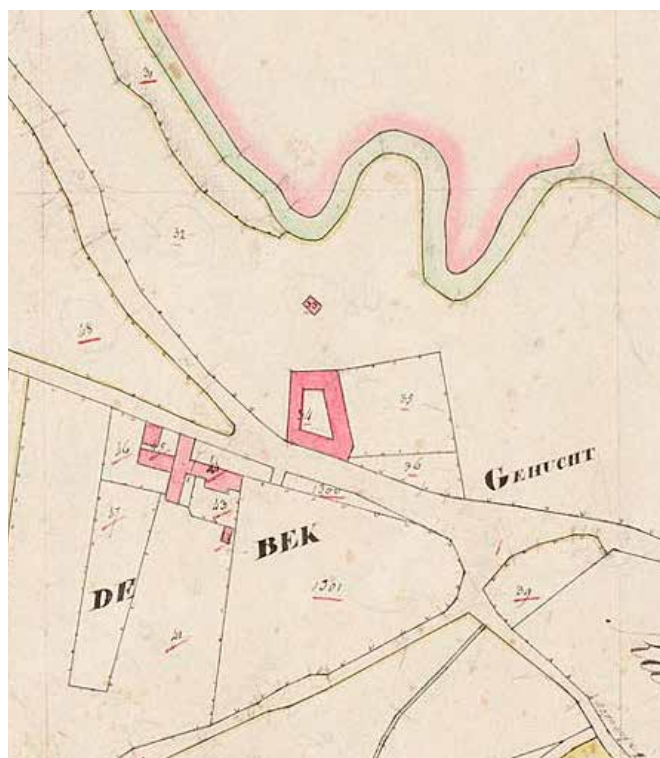
Beschrijving

Hoeve De Bek valt bij een eerste aanblik op door de brede door een poort gedeelde gevel langs de straat, die bovendien in de jaartalankers zijn hoge leeftijd aangeeft.

Wat ook meteen opvalt is dat de bakstenen gevels een sokkel hebben van een mergelvariant, die gezien de samenstelling en consistentie zo goed als zeker uit het gebied tussen Eys en Wahlwiller komt. De combinatie met de baksteen van de rest van de muren laat meteen vermoeden wat aan de binnenplaatskant bevestigd wordt, namelijk dat dit deel van de gevel de onderbouw was van een vakwerkpand.

Hoewel van de jaartalankers links het vierde cijfer ontbreekt is duidelijk dat het spectrum ligt tussen 1630 en 1639. Het ontbreken van het laatste cijfer is veroorzaakt door het opnieuw indelen van het interieur waarbij een ankerbalk is weggehaald ten behoeve van het maken van een halletje met de trap naar de verdieping. Toen is ook de toegang tot het huis naar verlegd naar de onderdoorgang onder de poort, waarbij de oorspronkelijke deur uit het vakwerk, die aanvankelijk in de achtergevel heeft gezeten is hergebruikt. De deur heeft zijn oorspronkelijke kozijn behouden, en is kruiselings opgeklampt door elzenhouten delen op elkaar te spijkeren.

De verdwenen balk uit het interieur maakte deel uit van een oorspronkelijke vakwerkconstructie die aan de achterzijde deels bewaard is gebleven als wand met uitkragenschoren voor een wormbalk, te dateren rond 1530/1540.

1829

Waarom het huis ruim 100 jaar later is versteend is onduidelijk. Of de kap, inclusief de dakkepers, hoort bij de vakwerkconstructie of bij de vernieuwbouw in de jaren 30 van de 17de eeuw is vooralsnog onduidelijk.

Van dat linker stuk, het oude huis, is de hoek en de zijgevel vrij recent geheel opnieuw opgetrokken, terwijl het interieur sterk is gemoderniseerd. Alle vensters zijn vernieuwd en laten nieuw metselwerk zien. Waarschijnlijk zijn dat vertalingen van vroegere halve kruiskozijnen, zoals een aan de achterzijde bewaard exemplaar.

Omdat de straatgevel enig achter achterstallig onderhoud laat zien is daardoor wel een deel van het oorspronkelijke 17de eeuwse voegwerk behouden gebleven, rechtsboven in de hoek met de uitspringende poortvleugel: met slappe specie gemetseld, waarna de uittredende specie platvol is afgevoegd en gladgestreken, en daarna van een schijnvoegje voorzien. Dergelijk organiek voegwerk was zo glad dat het vrij ongevoelig was voor regen.

De vleugel rechts van de poort is met jaartalankers gedateerd in 1663. Deze uitbreiding, inclusief de voor die tijd kenmerkende poortboog in Naamse steen en de doorgang zelf, is meteen in baksteen gerealiseerd, als woongebouw. Dat blijkt uit de op beide bouwlagen aanwezige ontlastingsboogjes in het metselwerk die uit de bouwtijd stammen. Bij een modernisering zijn dezelfde vensters aangebracht als in de linker vleugel, wat ook weer is af te lezen aan de gebruikte baksteen om de openingen af te zomen.

Onder de rechter hoek ligt een hoge van een bakstenen tongewelf voorzien kelder die gebruikt is als aardappelkelder, en dateert uit de late 18de of vroege 19de eeuw.

Naar alle waarschijnlijkheid heeft het realiseren van een tweede woning te maken met een enorme uitbouw van het bedrijf zodat er behoefte was aan aanzienlijk meer woonruimte, maar het is ook denkbaar dat de ene woning van de eigenaar was, en de andere van een pachter.

Achter het oude woonhuis ligt eveneens een, kleine, tongewelfde 17de eeuwse kelder in de in de 18de eeuws versteende uitbreiding haaks op de bestaande massa. Door die aanbouw is daar een deel van de oorspronkelijke vakwerkwand van het 16de eeuwse woonhuis bewaard gebleven, terwijl de rest van de achtergevel vanaf toen grotendeels is versteend. Het feit dat daar over de volle hoogte het vakwerk is blijven zitten betekent dat de verstening van het pand alleen de voorgevel en mogelijk ook de zijgevel betrof. Dat zou wijzen op een welstandsaspect, en niet op een calamiteit als reden voor de vervanging van het oorspronkelijke vakwerk. Temeer daar het gebruikte hout niet alleen kwalitatief zeer goed is maar ook in royale formaten is gebruikt.

De 18de eeuwse vleugel wordt nu deels in beslag genomen door een keuken en verdere nutruimtes. De oorspronkelijke lengte van dit bouwdeel tekent zich af in een voormalige, nu inpandige topgevel in een lokale mergelvariant.

Achter de rechter vleugel liep, zoals te zien is op de oerkadasterkaart waarvoor het veldwerk is beëindigd op 10 februari 1829, een gebouwdeel dat in een vrij scherpe hoek aansloot op de massa uit 1663, uitmondend in een schuur die parallel aan de voorgevel stond. Van die beide vleugels is slechts een deel van de schuur over, de rest is bij een brand in 1911 verloren gegaan, en daarna vervangen door de huidige brede stalvleugel en reparaties aan de schuur. Daarbij is de nieuwe vleugel verder naar het oosten geplaatst waardoor de binnenplaats een rechthoekig grondplan kreeg.

In de schuur is de oude zijgevel van de schuur, in het verlengde van de voormalige dwarsvleugel haaks op de straat nog aanwezig. Die wordt gekenmerkt door gebruik van mergel als binnenblad, die nauw verwant is aan die uit de sokkel uit het woonhuis. De topgevel als buitengevel is herkenbaar aan een uilengat en ventilatiesleuven, die te zien zijn vanuit de nieuwe stalvleugel die daar tegenaan is gebouwd.

Links loopt de schuur met een vergelijkbare topgevel door tot de hoek van het complex.

Doordat de schuur aan de achterzijde na de brand en de nieuwbouw van de stalvleugel meteen is voorzien van een zijbeuk is de poort in de voormalige achtergevel vervallen. De afwikkeling van het interne verkeer verliep vanaf 1911 via die uitbouw naar beide zijden, en niet meer rechtstreeks naar achter.

Het bakhuis, dat rond 1900 is gemoderniseerd, is in aanleg zeker 18de eeuws, maar valt hier verder buitend e beschrijving.

Gelet op de plannen om van de beide stalvleugels, deels, woningen te maken spitst de beschrijving zich nu toe op die bouwdelen

De vleugel links sluit op de begane grond aan op het oude woonhuis, waarbij de entree naar de kelder onder die vleugel in de woonkamer ligt. In de hoek die de oude massa maakt met de stalvleugel staat een trappehuis dat rond 1920 gebouwd zal zijn en waarmee de zolderruimte boven de vleugel betreden kon worden. De trap is inmiddels verdwenen. De gevel van het woonhuis bestaat ter plekke van de aansluiting uit een gedeelte van vakwerk, een in gewitte mergel en baksteen versteend deel daarvan, waarvan de onderste helft in 1663, samen met de poort, is gebouwd in baksteen. Ter plekke heeft zeer waarschijnlijk oorspronkelijk de voordeur in het vakwerk gezeten. De gevel kan overigens gedateerd worden aan de hand van de nog aanwezige ontlastingsboogjes voor de halve kruiskozijnen in het metselwerk. Op de begane grond is niet zichtbaar waaruit de gevel verder bestaat.

De stalvleugel bestrijkt in eerste instantie het stuk dat zich aan de buitenzijde aftekent door de sokkel van mergel. Daarop heeft aanvankelijk ook een vakwerkconstructie gestaan, die mogelijk al tegelijk met de verstening van de voor- en zijgevel van het woonhuis in baksteen is vervangen. Een harde bouwnaad markeert de verlenging daarna, die bestaat uit baksteen en aan de hand daarvan is te dateren rond het midden van de 18de eeuw. Op de overgang naar de schuur is een rommelige bouwnaad bespeurbaar.

Aan de binnenplaats kant is het stuk waar nu de keuken in zit vrij recent vervangen in baksteen, terwijl het aanpalende muurwerk in fases gerepareerd en vervangen is. Het laatste stuk tot de schuur is weer van rond.

De vleugel wordt beëindigd met een topgevel in mergel, hetgeen er op kan wijzen dat ook deze vleugel aanvankelijk in vakwerk was opgetrokken.

De raam- en deuropeningen zijn vrijwel allemaal in de loop van de tijd gewijzigd of vernieuwd. Inpandig is de ruimte strikt functioneel ingedeeld, waarbij gebouwelijke aanpassingen en reparaties het beeld bepalen.

De kapconstructie is wel authentiek en dateert uit de tijd van de verlening rond 1750. De aantasting van de spantbenen is terug te voeren op het gebruik van de vleugel als koestal, en meer speciaal de verdieping als kippenstal. Daardoor vreet ammoniak het buitenste laagje van de balken aan.

Een aardig detail is het luik dat nu aan de buitenzijde van de vleugel in de muur zit, met twee dichtgemaakte openingen die de toegang vormden voor de kippen naar de zolder. Daarvoor waren loopplankjes met dwarslatjes als ladder aangebracht.

De vleugel rechts is in 1911 nieuw gebouwd. Dat blijkt uit de gebruikte baksteen, het metselverband, de gebruikte specie, maar ook uit de manier waarop de plafonds gemaakt zijn en de uit naaldhout getimmerde industriële spanten.

Aan de straatkant sluit de vleugel aan op een overgangsgedeelte met de straatvleugel, waarin ook de entree naar de aardappelkelder ligt.

In de lijn van de voorkant van de schuur loopt een scheidingsmuur die het achterliggende stuk separeert. Daarin bevonden zich knechtenkamers, met name voor de paardenknechten. Links in de aanhechting op de schuur is een deel van de oude zijgevel daarvan te zien met sporen van de afwerking met witkalk.

Vanuit die ruimte is de kapruimte te bereiken.

De navolgende foto's geven nadere informatie in detail.

1. De straatgevel: links de sokkel van het vakwerkpand met de versterking uit 1630/39, daarnaast de poort en de aanpalende vleugel uit 1663. Boven de poort bevindt zich een verzekeringsplaatje van de OBWM (Onderlinge Brand en Waarborg Maatschappij)

2. De versteende gevel van het woonhuis. Rechts boven in de hoek onder het dak zit nog een restant van het oorspronkelijke gladde voegwerk uit de bouwtijd. Alle vensters zijn vernieuwd, inclusief de omlijsting in het metselwerk

3. De zijgevel en het eerste stuk van de haakse vleugel zijn vrij recent vervangen door nieuw metselwerk. Boven het dak van de aanbouw is een gepleisterd stuk van de 16de eeuwse vakwerkgevel te zien. In de vleugel zijn, na het keukengedeelte, de versterking uit de 17de eeuw, de verlenging uit het midden van de 18de eeuw en de topgevel van de schuur uit de 18de eeuw te zien

4. De kenmerkende 17de eeuwse poortomlijsting in Naamse steen

5. De vleugel uit 1663. Alle vensters zijn vernieuwd, maar vervangen oorspronkelijke halve kruiskozijnen

6. Dat geldt ook voor de zijgevel

7. De achterzijde van de straatvleugel geeft een zeer levendig beeld met vlnr de stalvleugel uit 1911, de entree naar de kelder onder de straatvleugel, een afdak voor melkbussen, de vleugel met de poortdoorgang, de achterzijde van het oudste woonhuis met in de hoek de trappetoren van rond 1920, en vervolgens de stalvleugel achter het huis. Op de voorgrond bevond zich oorspronkelijk de mestvaalt

8. De spijkerdeur met de oorspronkelijke kloppergreep in de originele omlijsting met vellingkant en kapelletjes

9. De deur aan de binnenzijde. Goed te zien zijn de omgeslagen gesmede spijkers

10. In de woonkamer bevindt zich nog een moerbalk met korbeel uit de 16de eeuwse vakwerkconstructie

11. De achterzijde van het woonhuis met het 16de eeuwse vakwerk

12. De kelder onder de 17de eeuwse aanbouw haaks op het oude huis

13. De kap is waarschijnlijk bij de versterking in de 17de eeuw vervangen

14. Dat is ook op te maken uit de gebruikte nokondersteuning

15. De zijgevel met de fases van de vleugel

16. De binnenplaatskant van de vleugel met de diverse fases in de vervanging van het metselwerk. Alleen het stuk achter de planten is authentiek, de rest is vernieuwd

17. Diverse fases in het metselwerk. Rechts is vrij recent helemaal vervangen

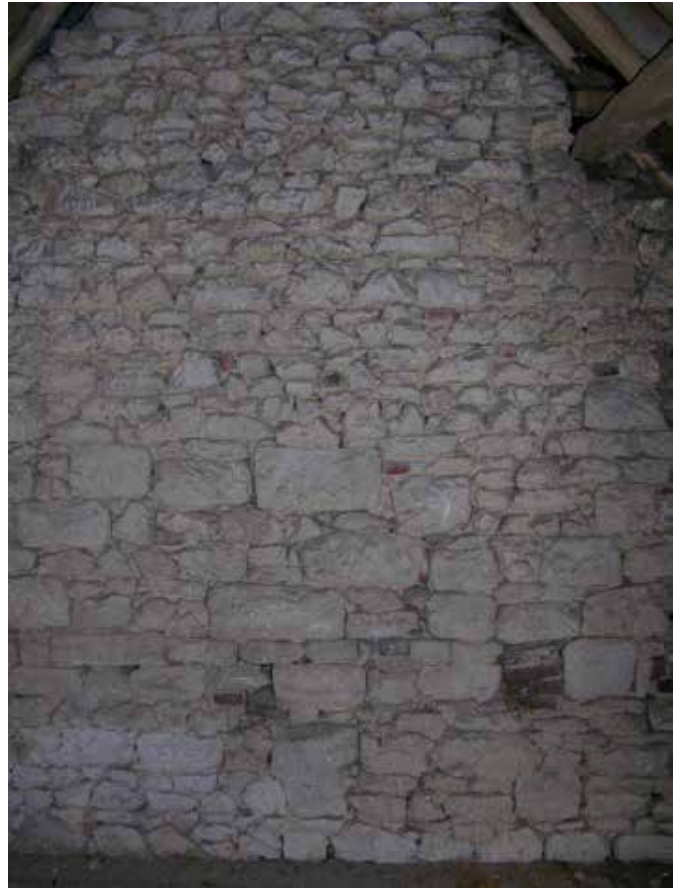
18. Ook aan de binnenzijde is dit deel van de vleugel geheel vernieuwd

19. Een van de spantbenen van de 18de eeuwse kapconstructie, met aantasting door ammoniak die verder het hout heeft geconserveerd

20. Deel van de constructie

21. De voormalige topgevel aan de kant van de schuur

22. De achterzijde van de schuur met de dichtgezette poort

23. De na de brand deels vernieuwde achtergevel van de schuur onder de zijbeuk. Links sluit de muur ongelijk aan op restanten van de oude zijgevel

24. Aan de binnenzijde is een deel van het oude blad in mergel bewaard gebleven. De roze verkleuring van de mergel verwijst naar de brand

25. De oude buitenmuur die in een schuine lijn naar de hoek van de straatgevel voerde

26. Op de voorgrond de hoek van de nieuwe stalvleugel uit 1911, op de achtergrond de topgevel van de oude schuur en de latere zijbeuk

27. De topgevel binnen, vanuit de nieuwe vleugel

28. De oude zijmuur van de schuur en de hoek waarin die naar de straat voerde. Links de vleugel uit 1911

29. De vleugel van buiten gezien.....

30.en op de binnenplaats

31. De aansluiting op de woonhuisvleugel aan de straat

32. De inrichting van de stal

33. De oude schuur met rechts de vernieuwbouw ervan, en helemaal rechts de stal uit 1911

34. Het vrijstaande bakhuis in de wei

waardestelling

De architectonische waarde is positief. Er is geen sprake van een bijzondere vormgeving of kenmerkend materiaalgebruik, maar de hoeve is wel karakteristiek door de gesloten vorm en met name de lange gevel aan de straat met de prominente plaats voor de poort.

De stedenbouwkundige waarde is hoog door de geïsoleerde ligging in het veld aan de Oude Akerweg, de middeleeuwse weg vanuit het westen naar Aken. Door de ligging op het talud dat richting Geul gaat, dat doorkruist wordt door een voetpad dat langs de hoeve naar het dal loopt krijgt de hoeve extra statuur.

De cultuurhistorische waarde is hoog vanwege de lange geschiedenis die aantoonbaar tenminste terug gaat tot de vroege 16de eeuw en de leesbare evolutie van het complex. De langdurige functie als postpleisterplaats, die duurde tot de verlegging van die voorziening naar de nieuwe weg van Maastricht naar Aken, na 1825, geeft de geschiedenis en het gebruik van de hoeve een geheel eigen dimensie die zich ook vertaalt in het gebouw zelf.

De bouwhistorische waarde laat alle schakeringen van hoog via positief tot indifferent zien. Hoog van kwaliteit is de massa aan de straat en delen van de stalvleugel links, haaks op het huis, en het oude restant van de schuur. Ook de kelders zijn hoog te klasseren.

Positief is de uitbreiding van de stalvleugel links en de verbouwing van de schuur.

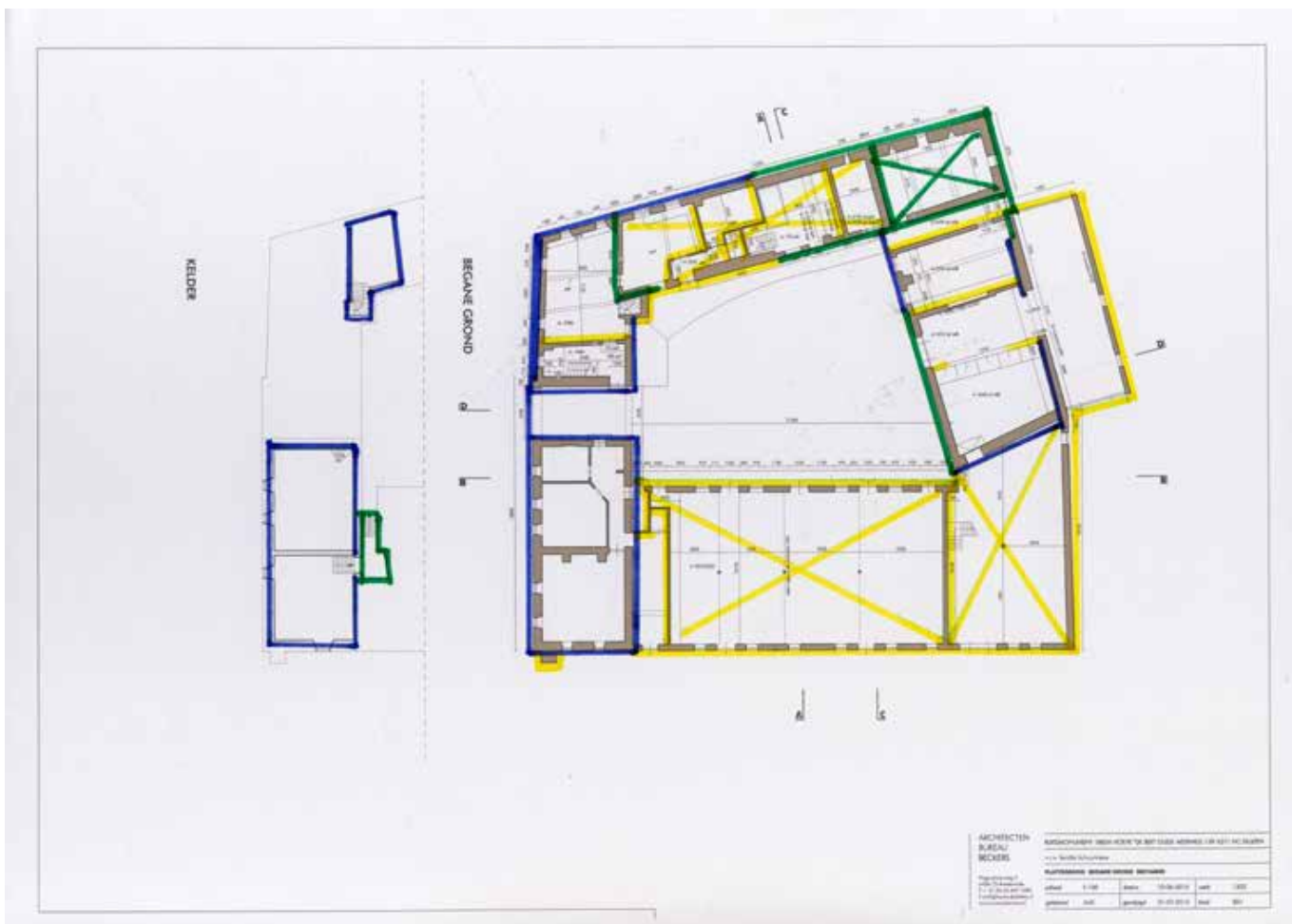
De stalvleugel rechts is, met de aanbouw achter de schuur, als indifferent aan te merken. Ze vormen nieuwe elementen op nieuwe plekken in het complex en zijn strikt functioneel qua ontwerp en materiaalgebruik.

T.a.v. een deel van de vloeren is geen uitspraak te doen vanwege aanwezige afwerkklagen. Bijgevolg is daar geen waarde aan toegekend. Waarde vloeren wel zichtbaar zijn is wel gewaardeerd, hetgeen verder niets of weinig zegt over de eventueel aanwezige balklagen. Voor woonhuis en schuur is dat verder, gezien de voorliggende plannen, ook niet relevant.

NB: de woning in het rechter deel, met huisnummer 141, is in het kader van dit onderzoek niet bekeken.

De waardes zijn op tekening aangegeven met kleur:

Blauw:	hoge monumentale waarde
Groen:	positieve monumentale waarde
Geel:	indifferente monumentale waarde

bronnen

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentenregister

colofon

Object:	Hoeve De Bek, Akerweg 139, Gulpen
Onderwerp:	bouwhistorisch onderzoek
Opdrachtgever:	Familie Schuurman, De Bek
Datum:	augustus 2015
Tekst en foto's:	coen eggen
Tekeningen waar- destelling:	Architectenbureau Beckers Amstenrade
Vormgeving:	Sanne Bastin, Geleen Kopie & Print
Reproductie:	Geleen kopie & Print

© coen eggen | kelmonderstraat 51 | 6191 rd kelmond-beek
gcceggen@xs4all.nl | 06-29533362